Türkiye’ de Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükünün İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

Şennur Karaalioğlu

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7191-6604>

Yüksek Lisans Öğrencisi / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı,
Ankara – TURKEY

Makale Geçmişi

Geliş: 22.07.2019
Kabul: 22.09.2019
On-line Yayın: 30.09.2019

Anahtar Kelimeler

Vergi Yüğü
Ücretlerin Vergilendirilmesi
Vergi Yükünün Gelişimi
Türkiye ve OECD Ülkeleri
Vergi Takozu

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.29153>

Öz

Türkiye’ de bulunan ücretliler ve asgari ücretliler üzerindeki vergi yükleri incelenirken, dünya ülkeleri ile çeşitli karşılaştırmalar yapılmıştır. Ücretli ve asgari ücretlilerin üzerinde yaratılan vergi yüklerinin, hayatlarını etkileyen bölümleri incelenerek, asgari ücretin adaletsiz dağılımı (evli, bekar, çocuk sahibi vb.) ele alınmış ve bu adaletsiz dağılım üzerinde oluşturulabilecek çözüm önerileri sunulmuştur. Türkiye’de asgari ücretlerin, sadece çalışan üzerinden değerlendirilmesi ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler üzerinden hesaplanamaması sebebiyle insanlar zor şartlarda ve açlık sınırına yakın bir hayat yaşamak zorunda kalmışlardır. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda, çözümsel süreçler değerlendirilmeli, asgari ücretin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısına göre hesaplanmasının yanı sıra vergi yükünün hafifletilmesi önerisi dikkate alınmalıdır. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması fikri ise akla oldukça yakın gelmektedir. Bunun nedeni, maaşa uygulanan kesintilerin, aynı zamanda zorunlu ihtiyaçların temini sırasında gerçekleşmesidir. Ayrıca, hem zorunlu ihtiyaçlardan hem de maaştan kesilen vergi devlete büyük bir gelir kaynağı sağlarken, asgari ücret çalışanını oldukça zor durumda bırakmaktadır. Hiç vergisiz bir durum söz konusu değildir. Ancak, burada her iki yöntemden birisi seçilmelidir. Bu yapılan seçim yasalaştığında, asgari ücret karşılığında çalışan çok büyük bir oranın yaşam kalitesini arttırmasına ve daha mutlu bir gelecek oluşmasına katkı sağlayacaktır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Karaalioğlu, Ş. (2019). Türkiye’de Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükünün İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 76, Autumn, p. 261-270.

Turkey On The Investigation of Tax Burden On The Charge and Evaluation

Şennur Karaalioğlu

Graduate Student / Ankara Haci Bayram Veli University Institute of Social Sciences Department of Finance,
Ankara – TURKEY

Article History

Submitted: 22.07.2019

Accepted: 22.09.2019

Published Online: 30.09.2019

Key Words

Tax Burden

Taxation Charge

Development of Tax Burden

Turkey and OECD Countries

Tax Wedge

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.29153>

Abstract

In Turkey, while tax burden on wage and minimum wage are examined, it has been made comparisons with the countries of the world. The unfair distribution of the minimum wage (married, with children, without children) was discussed by considering the parts of the tax burden on wages and minimum wage that affect human lives and solution proposals for this unfair distribution are presented. In Turkey, minimum wages are only evaluated on employees because they are not evaluated on dependants, people are living in difficult conditions and on the breadline.

Taking into account all of these, the analytical processes should be evaluated and the proposal of reducing the tax burden should be taken into consideration as well as the minimum wage are calculated according to the number of dependants. The idea of excluding tax of minimum wages fairly makes sense. The reason of that, salary cuts also occur during the supply of mandatory needs. While the tax deducted from both the compulsory needs and the salary provides a large source of income to the state, the minimum wage puts the employee in a difficult position. There is no tax-free situation but one of the two methods should be chosen. When this choice legalize, it will be contributed to increase the quality of life and create a happier future.

GİRİŞ

Türkiye’ de ücretliler üzerinde ki vergi yükünün incelenmesi esnasında, çok uzun zamanlar öncesine bu sorunun dayandığı görülmektedir. Öyle ki devletin içinde bulunduğu ekonomik zorluğun aşılabilmesi için ilk akla gelen yöntemi, insanlar üzerinden vergi almaktır. Ancak vergilerin adaletsiz dağılımı ile özellikle asgari ücretliler gurubunda bulunan kesimin, ya da belli bir ücret karşılığı çalışan kesimin, vergi adaletsizliği ile yaşanmış olunan zorluk ele alınmıştır.

Çalışmada önce genel olarak vergi gelirlerinin önemine değinilmiş ve vergi yükü kavramı ele alınmıştır. Daha sonra genel vergi yükü ve vergi çeşitleri açısından Türkiye ve OECD ülkeleri açısından karşılaştırmalar yapılmıştır.

1. VERGİ YÜKÜ

Vergi yükü, bir ülke içinde yer alan iktisadi kaynaklarından o ülkenin tüketim ve yatırım harcamalarını karşılamak için ayrılan kısmına denir. Yani vergi yükü, ülke içindeki ekonomi kaynaklardan devlet ve diğer kamu kuruluşlarına ayrılan payı ifade eder. (Uygun, 2017:3).

Vergi yükü genellikle çok değişik anlamlarda ve çok değişik amaçlar için kullanılabilir. Devletin vatandaşlardan veya kurumlardan topladığı parayı ifade etmek için kullanıldığı gibi, vergilerin ortaya çıkardığı çeşitli etkileri ifade etmek için de kullanılabilen bir kavramdır. Böyle bir yelpaze içinde tek vergi yükü kavramı ile yetinmek sakıncalı olmaktadır. Bu nedenle vergi yükü kavramı açıklanırken, öncelikle objektif vergi yükü ve Subjektif vergi yükü ayrımının yapılması ve daha sonra bu ayrımın detaylarında yer alan çeşitli vergi yükü kavramlarının ele alınması gerekmektedir. (Aykın, 2018).

1.1. Vergi Yükünün Çeşitleri

Vergi yükü kavramı, hangi kapsamda alındığına göre farklı şekillerde tanımlanabilir. Bu kapsamda ilk akla gelen vergi yükü çeşitleri aşağıda belirtilmiştir.

- Toplam (genel) vergi yükü
- Kişisel vergi yükü
- Objektif vergi yükü
- Subjektif vergi yükü
- Net vergi yükü
- Gerçek vergi yükü
- Bölgesel vergi yükü
- Sektörel vergi yükü

1.2. Vergi Yükünün Ekonomik Etkileri ve Önemi

Hiç şüphesiz vergilerin işletmelerin yatırımları üzerindeki finansal kaynak azaltıcı etkisi inkâr edilemez. Öte yandan, ülkelerin kamu giderlerini karşılamak için de devletlerin gelire ihtiyacı olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Dolayısıyla, bu gerçeklerden kaçınılamayacağına göre hükümetlerin asli görevlerinden biri vergiler konusunda orta ve uzun vadeli çağdaş, makul ve mantıklı planlar ile programlar üretmek suretiyle çözümler bularak bahse konu etkileri dengelemek için kararlılıkla uygulamalar yapmaktır.

Vergi sonrası kullanılabilir gelirin azalması ve vergi iade veya mahsuplaşma sisteminin olmaması veya iade mekanizmasının çalıştırılmaması tüketimin ve tasarrufların azalmasına neden olur. Böylece, yatırımlara ve harcamalara tahsis edilecek miktar azalmaktadır.

Verginin, tüketim ve yatırımda yapacağı azalmaya bağlı olarak toplam talepteki düşme nedeniyle, mal ve hizmet alımları da azalarak yatırımların uzun vadedeki getirisi hakkındaki beklentileri riske sokar. Diğer bir anlatımla, vergi öncesi ticari net kâr beklentisi menfi yönde etkilenir. Sermaye yapıları küçük ölçekli işletmeler ile üretici esnaf ve zanaatkarlar ise bu durumdan daha da etkilenmektedir. (Saydam Yazıları, 2016).

1.3. Türkiye’ de Vergisel Açıdan Ücretin Tanımı

Ücret; bedensel veya zihinsel bir emek karşılığında elde edilen iktisadi değerler veya para ile ifade edilebilen menfaatlerdir. Diğer bir ifadeyle, ücret emek karşılığında elde edilmektedir. İktisadi açıdan ücret

kavramı, üretim faktörleri arasında yer alan emeğin üretime katılması karşılığında aldığı değer olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre, işçilerin ve memurların üretime katılması sonucu elde ettikleri gelirler ücret olarak nitelendirildiği gibi serbest meslek erbabının da üretime katılması sonucu elde ettikleri gelirler de ücret olarak nitelendirilmektedir. Hukuki açıdan ücret ise, işverene yapılan hizmetin karşılığında hak edilen çıkarları ifade eder. (Sarılı, 2010:72-78).

1.3.1.Ücretin Unsurları ve Özellikleri

Hizmet sözleşmesinde hizmet erbabı ve işveren olmak üzere iki taraf bulunur. Taraflar bu sözleşme ile karşılıklı borç altına girerler. Bu nedenle hizmet sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen sözleşme niteliğindedir. Hizmet erbabı; ücret karşılığında fikren veya bedenen hizmet sunan kişidir. İşveren ise; hizmet erbabını işe alarak onu emir ve talimatları doğrultusunda çalıştıran gerçek veya tüzel kişidir. Kişinin hizmet sözleşmesine dayanarak istihdam edilmesi onun hizmet erbabı olması için yeterlidir.

- *Hizmet erbabının işverene tabi hizmet görmesi*

Hizmet erbabının işverene tabi olarak (bağımlı) çalışması başta gelen özelliklerinden biridir. Ücretin bu özelliği ücretle serbest meslek kazancı arasındaki sınırı çizmektedir.

- *Belirli bir iş yerine bağlı olma*

Hizmet erbabının belirli bir işyerine bağlı olması, hizmetin temel yapısıyla ilgili bir durumdur. Hizmet erbabı emeğini, işveren tarafından gösterilecek belirli bir işyerinde sunmak zorundadır. İş yeri dışında sunulan hizmet, ücrete hak kazanmamaktadır.

- *Hizmet karşılığı ödemenin yapılması*

İşçi veya memur biçiminde olsun hizmet erbabı yaptığı iş karşılığında ücret alır. Bir hizmet karşılığında hizmet erbabına, yapılan ödeme nakden aynen ya da para ile temsil edilebilen menfaatler şeklinde olabilir. (Şenyüz, 2010:125)

2. ASGARİ ÜCRET ÜZERİNDEKİ TOPLAM VERGİ YÜKÜ VE ASGARİ ÜCRET TUTARI

Asgari ücret, çalışan bir kişinin kendisi ve ailesinin onurlu bir şekilde yaşayabilmesi için gerekli gelir olarak tanımlanmaktadır. Özellikle vasıfsız emeğin korunmasına yönelik alınmış bir tedbir olan asgari ücret, günümüzde sosyal devlet ilkesi bağlamında pek çok ülkede uygulanmaktadır. Fakat her ne kadar bir sosyal devlet uygulaması olsa da üzerindeki vergi ve benzeri mali yükümlülükler açısından tartışma konusu yapılmaktadır. (Rakıcı ve Vural, 2011:58).

Söz konusu tartışmaların odak noktasını vergi yükü nedeniyle çalışanın reel gelirinin azalması ve kayıt dışı istihdamın artması oluşturmaktadır. Asgari ücret, üzerindeki vergi yükü yanında çalışanın ve ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadığı noktasında da önem arz etmektedir. Dolayısıyla, temel ihtiyaçları karşılamaktan uzak olan bir ücret insanca yaşamı engelleyerek, kişiyi ekonomik ve sosyal açıdan zor durumda bırakır. Türkiye’de ki uygulamasıyla da asgari ücret, gerek üzerindeki vergi yükü, ücret miktarı ve özellikle kayıt dışı istihdama etkileri açısından tartışılmaktadır. Bu çalışma kapsamında yukarıda bahsedilen sorunlar açısından Türkiye’deki asgari ücret değerlendirilecektir. (Rakıcı ve Vural, 2011:58).

2.1. Türkiye’de Asgari Ücret Uygulaması

Türkiye’de asgari ücrete ilişkin ilk yasal düzenleme 1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu olmasına rağmen, ilk uygulaması 1951 yılında başlamıştır. 1951-1967 yılları arasında mahalli komisyonlar tarafından belirlenen asgari ücret, 1967 yılından sonra merkezi nitelikteki asgari ücret tespit komisyonu tarafından belirlenmeye başlamıştır. Merkezi nitelikteki bu sistem bazı değişikliklerden geçerek günümüze kadar devam ede gelmiştir. (Rakıcı ve Vural, 2011:58).

Merkezi niteliğe sahip asgari ücret tespit komisyonu ilk kurulduğu yıllarda yaptığı ücret tespitlerinde bölgesel gelişmişlik farklılıklarını dikkate almışken, 1974’ ten sonra sadece tarım-sanayi ve 16 yaş altı-üstü ayırımı gözeterek tespit yapmaya başlamıştır. 1989 yılından sonrada tarım-sanayi ayırımı kaldırılarak sadece 16 yaş altı-üstü için tespit yapılmaya başlanmış ve halen bu uygulama devam etmektedir. Hâlbuki herhangi bir ülkede bölgesel, Sektörel unsurlar dikkate alınarak bir tespit yapılması asgari ücretin ruhuna daha uygun olacaktır. Çünkü herhangi bir ülkede bölgeler arası gelişmişlik düzeyi ve hayat

standartı farklılık taşımaktadır. (Korkmaz, 2001:276).

2.2.Türkiye’ de Asgari Ücretliler Üzerindeki Vergi Yüğü

Asgari ücret düşük gelirli için bir ücret koruması olması nedeniyle sosyal politikacıların, ücretlerden alınan vergiler için önemli bir taban oluşturması nedeniyle de maliye politikacılarının ilgi alanına girmektedir. Başka bir ifadeyle, asgari ücretin mali yönü, sosyal ve ekonomik gerekçelerle farklı farklı değerlendirilmektedir.

Sosyal politikacılar ve işçi kesimi, işçinin şahsını temel alarak, ihtiyaçların asgari düzeyde karşılanması için teknik bir yöntemle hesaplanan bir ücretten çeşitli kesintiler yapılmasını "amaçlara" aykırı bir durum olarak görmektedirler. Konuya mali açıdan yaklaşıldığında ise asgari ücretin vergi gelirleri açısından temel bir sınır olduğu, vergi dışı kalması halinde devletin önemli mali kayıplara uğrayacağı düşünülmektedir. Dünya uygulamasına bakıldığında Almanya dışında asgari ücretin tamamen vergi dışı bırakıldığı ülke yoktur. (Korkmaz, 2001:277).

Ancak bu ülkelerde birçok mekanizma ile asgari ücretliler ayrıca korunmaktadır. Aile ve çocuk yardımları, işsizlik sigortası, negatif gelir vergisi ve gelir vergisi kredileri bu uygulamaların başında gelmektedir. Ülkemizde ise, asgari ücret hem de diğer sosyal güvenlik sistemi ile aile korunmamaktadır. Vergi iadesi önceki yıllarda ücretliler için dönemsel olarak bazı kazançlar sağlarken, son yıllarda kısa dönemli zorunluluklar nedeniyle istikrar programları çerçevesinde etkinliği oldukça sınırlandırılmıştır.

Türk mali sistemi içinde asgari ücretin vergi yükünün oldukça yüksek olması, bir taraftan düşük gelirli kazançlarını azaltırken, işverenlerin işçilik maliyetlerinin artmasına neden olmakta ve işverenlerin kayıt dışı istihdam tercihleri üzerinde önemli derecede etkili olmaktadır. Bu nedenle asgari ücretin vergi yükünün azaltılması sosyal ve ekonomik bir gerekliliktir. Bunun sonucunda işverenler kayıt dışı istihdam şekillerini daha az tercih edecekler ve devletin vergi gelirlerinde artış ortaya çıkacaktır. Yine, gelir düzeyi artan asgari ücretlilerin harcama eğilimlerinin yüksekliği piyasaların canlanması ve dolaylı vergilerin artmasına neden olacaktır. (Korkmaz, 2001:277).

2.2.1.Türkiye’ de Ücretlerin Vergilendirilmesi

Ücretlerin vergilendirilmesinde vergiyi doğruna olay, ücret gelirinin elde edilmesidir. Ücret gelirlerinin elde edilmesi ise tahsil esasına bağlanmıştır. Diğer bir deyişle, ücret gelirinin vergilendirilmesi için ücretin mutlaka tahsil edilmesi gerekir. Ücret gelirlerinin tespit edilmesi ve vergilendirilmesinde, (Şenyüz, 2010:126).

- Gerçek Usul
- Diğer Usul

Ücret gelirleri, Gelir Vergisi Kanunu’nun 23, 24, 25, 26, 27, 28 ve 29 uncu maddeleriyle kısmen veya tamamen istisna edilmiş olup, istisna uygulamasında ücret geliri elde eden kişilerin durumu da etkili olmaktadır. Ücret istisnasına ilişkin Gelir Vergisi Kanunu’nda yer verilen hükümler aşağıda yer almaktadır. (www.gib.gov.tr)

2.2.2.Türkiye’ de Ücret ve Asgari Ücret Üzerindeki Vergi Yüğü

Devletler, egemenlik güçlerine dayalı olarak vergiler üzerinden bir gelir elde etmektedirler. Bu nedenle bazı parasal değerler vergiler, yoluyla geri verilmemek suretiyle ve karşılık aranmaksızın kamuya aktarılmaktadır. Dolayısıyla vergi ödemekle yükümlü olanlar anayasal olarak devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirme konusunda borçlu sayılmakta ve bu durum vergi ödeyen taraflara fedakârlık suretinde bir yük oluşturmaktadır.

En genel anlamıyla, ödenen vergi ile elde edilen gelir arasındaki oran, vergi yükünü ifade etmektedir. Vergilerin mal varlığını veya geliri azaltması vergi yükümlülerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca vergi ödemekle yükümlü olanlar ödemiş oldukları vergiler haricinde defter tutmak ve bunun için personel istihdam etmek gibi başka masraflara da katlanmaktadır. Vergi yükünü artıran bu gibi örtülü maliyetleri de vergilendirmede göz önünde bulundurmak gerekir. (<http://ideastudies.com>)

2.2.3.Türkiye’ de Genel (Global) Vergi Yükünün Gelişimi

Asgari ücretli üzerindeki gerçek mali yükün ortaya konulabilmesi açısından bir ülkedeki toplam

vergi yükünün düzeyi ve bu yük toplumsal sınıfları arasındaki dağılımı da önemlidir. Türkiye’de gelir çeşitlerine göre 2004-2013 yıllarında hem toplam vergi yükünün hem de toplam mali yüklerin gelişimi (Merkezi İdare Vergi Gelirleri +Mahalli İdare Vergi Gelirleri +Para fiskal Gelirler +Özel Gelirler) Tablo 1’ de gösterilmiştir.

Tablo 1. Gelir Çeşitlerine Göre Vergi Yükleri (Net) (1998 Bazlı GSYH’ya Oranı)

Yıllar	2004	2010	2011	2012	2013
Genel Bütçe Vergi Gelirleri / GSYH (%)	18,0	19,2	19,6	19,7	20,8
(Genel Bütçe Vergi Gelirleri + Eğitim Özel Gelirleri) / GSYH (%)	18,0	19,2	19,6	19,7	20,8
Genel+Eğit.Öz. Gel+Özel Bütçe Vergi Gelirleri / GSYH (%)	18,0	19,2	19,6	19,7	20,9
(Genel+Eğit.Öz.Gel+Özel Bütçe Vergi Gelirleri + Mah.Ğd.Kendi Vergi Gelirleri) / GSYH (%)	18,3	19,7	20,1	20,2	21,4
Genel+Eğit.Öz. Gel+Özel Bütçe Vergi Gelirleri + Mah.Ğd.Kendi Vergi Gelirleri + Fonların Vergi ve Benzeri Kendi Gelirleri / GSYH (%)	18,3	19,7	20,1	20,2	21,4
Genel+Eğit.Öz. Gel+Özel Bütçe Vergi Gelirleri + Mah.Ğd.Kendi Vergi Gelirleri + Fonların Vergi ve Benzeri Kendi Gelirleri + Para fiskal Gelirler / GSYH (%)	23,5	26,1	27,3	27,5	29,3

Kaynak: (Gök ve Yalçın, 2015:237).

Tablo 1’ de görüldüğü üzere, genel bütçe vergi gelirlerinin GSYH içindeki payı 2004 yılındaki %18 düzeyinden 2013 itibarıyla %20,8 düzeyine çıkmıştır. Başka bir anlatımla, son dört yılda toplam vergi yükünde %2,8 puanlık bir artış meydana gelmiştir. Para fiskal gelirler, yerel yönetim gelirleri ve diğer kamusal gelirler de dâhil edildiğinde 2004 yılında %23,5 olan toplam mali yükün 2013 yılında %29,3 düzeyine çıktığı görülmektedir.

2.2.4.Türkiye’de Toplam Vergi Yükü

Ülkemizdeki vergi sisteminin mevcut yapısı düşünüldüğünde ve vergilemenin ekonomi üzerindeki etkisi ve sosyal sonuçları dikkate alındığında; vergi yükünün adil dağılımının sağlanması, ekonominin istenen hızda ve yönde gelişmesi için tasarrufların artırılması ve kaynakların daha etkin kullanılması açısından önemli bir faktördür.

Vergi yükünün ekonomik ve sosyal yapının performansı üzerindeki bu önemi, toplam vergi yükünün analizini gerektirmektedir. Ülkemizde yapılan araştırmalarda toplam vergi yükü hesaplarında vergi kapsamında genel ve destekli bütçe vergi gelirlerinin yanında yerel yönetimlerin vergi gelirleri, fonlar ve para fiskal gelirlerde dikkate alınmaktadır. Bu hesaplama, sosyal devlet anlayışının egemen olduğu gelişmiş ülkeler ile karşılaştırma yapılmasına olanak sağlamaktadır. Aşağıdaki tabloda ülkemizdeki vergi yükünün 1990 sonrasındaki gelişimi ele alınmıştır. (Dökmen ve Tekbaş, 2017:153).

3. TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNİN ÜCRETLİLER ÜZERİNDEKİ VERGİ YÜKÜ

OECD ülkeleri ve Türkiye’de vergi yükü karşılaştırması yapmadan önce vergilerin sınıflandırılmasına değinmek gerekmektedir. Vergi gelirlerinin çeşitli şekillerde sınıflandırılması yapılabilmektedir. Yapılan sınıflandırmalar vergilemeye bağlanan fonksiyonlara ve bu fonksiyonlardaki değişmelere bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle yeni sınıflandırma biçimleri ortaya çıkarken bazı sınıflandırmalar da günümüzde anlamını yitirmiş bulunmaktadır. Verginin ne üzerinden alındığına göre yapılan sınıflandırma sıkça yapılmaktadır.

Ülkemizde de dünyada olduğu gibi en çok tercih edilen sınıflandırma biçimi verginin ne üzerinden alındığına göre yapılan sınıflandırmadır. Yani vergiler genellikle gelirler üzerinden alınan vergiler, harcamalar üzerinden alınan vergiler ve servet üzerinden alınan vergiler biçiminde sınıflandırılmaktadır. Şekil1' de görüldüğü gibi OECD bu sınıflandırma biçimine göre veri yayınlamakla birlikte sosyal güvenlik gelirlerine de vergi benzeri bir gelir olarak sınıflandırmada yer vermektedir. (Kılıçaslan ve Yavan, 2017: 36).

Şekil 1. OECD' ye Göre Vergilerin Sınıflandırılması

Kaynak: (Kılıçaslan ve Yavan, 2017:36).

3.1.Ücretler Üzerindeki Vergi Yükü ve Vergi Takoza

OECD üyesi ülkelerde çalışanların evli ya da bekâr olmaları ya da çocuklu ya da çocuksuz olmaları ya da çocuk sayılarına bağlı olarak elde edilen ücretler üzerinden hesaplanan toplam yükümlülükleri değişebilmektedir. Başka bir deyişle istihdam gücünün vergilendirilmesinde bazı aile modelleri bulunmakta olup vergi ve benzeri yükümlülükler buna göre hesaplanma yoluna gidilmektedir. Bu kapsamda kullanılan ölçütler aşağıdaki gibidir.

- Geçim İndirimi (Ortalama ücretin yüzdesi olarak hesaplanmaktadır)
- Çocuk sayısı
- Medeni durum Çalışanların üzerindeki vergi yükleri 2014 yılına ait verilerden elde edilmiştir. (Kılıçaslan ve Yavan, 2017: 42).

Tablo 2. Medeni Durum Çalışanları Vergi Yükleri Üzerindeki Yükleri 2014

Aile Türü	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı	Gelir (OECD Standartları) Yüzdesi	Ortalama Vergi Yüğü% (OECD)	Ortalama Vergi Yüğü % (Türkiye)
1	Bekâr	0	67	32,24	36,0
2	Bekâr	0	100	35,96	38,23
3	Bekâr	0	167	40,45	41,72
4	Bekâr	2	67	17,90	34,70
5	Evli (Tek Çalışan)	2	100-0	26,87	36,79
6	Evli (Tek Çalışan)	2	100-33	28,48	35,64
7	Evli (Tek Çalışan)	2	100-67	31,29	36,82
8	Evli (Tek Çalışan)	0	100-33	32,91	36,29

Kaynak: (Kılıçaslan ve Yavan, 2017: 42).

Tablo 2’ de görüldüğü gibi çalışanlar üzerindeki yükümlülükler ailenin özelliklerine göre değişebilmektedir. Örneğin iki çocuklu bir ailenin vergi yükü çocuksuz bir aileye göre daha düşük olabilmektedir. Öte yandan çocuklu bekârlara da asgari yaşam seviyesi sağlamak için daha düşük vergi alınabilmektedir. Sekiz tür aileye göre OECD ve Türkiye’de ortalama vergi yüklerinin gösterildiği Tablo 2’ de Türkiye’nin her aile türünde OECD ortalaması üzerinde bir vergi yüküne sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca OECD ortalamasında 2 çocuklu aile türlerinde belirgin olarak vergi yükünün azaldığı görülmürken Türkiye’de bu durum vergi yüküne daha az etki etmektedir. Türkiye’de çalışanlar üzerindeki vergilerin sübjektif nitelikli olduğu ancak bunun asgari geçim indirimi yoluyla yeterince desteklenemediği, buna karşılık OECD ortalamasında ise sübjektif niteliğin daha fazla öne çıktığı söylenebilir. (Kılıçaslan ve Yavan, 2017:42).

4. ASGARİ ÜCRETİN VERGİ YÜKÜNÜN AZALTILMASI ÇABALARI

Türk mali sisteminde, yeterli olmamakla birlikte genel olarak ücretlilerin, özel olarak da asgari ücretliler üzerindeki mali yükler çeşitli sistemlerle azaltılmaya çalışılmıştır. Bunlar, "vergi istisnaları" ve vergi indirimleridir. (Korkmaz, 2001:282).

4.1. Ücret Gelirlerine İlişkin Vergi İstisnaları

Gelir Vergisi Kanunu’nun 23. Maddesinde (Değişik:2361 Sayılı Kanun’un 17.Maddesi-27.12.1980) sıralanan ücretler gelir vergisinden istisna edilmiştir. Bu istisnaya konu olan gelirlerin bir kısmı doğrudan asgari ücret ya da onun belirli bir oranını esas alırken, bazılarında ise mutlak olarak ücret geliri belirtildiğinden asgari ücret dolaylı olarak istisna edilmiştir. (Korkmaz, 2001:282).

4.2. Vergi İndirimleri

Asgari ücretlinin vergi yükünü azaltmaya dönük düzenlemelerin bir diğeri ise "vergi indirimleri" dir. Bunların bir kısmı ücret bordrosu üzerinde gerçekleştiğinden hali hazırda 2.020,90- TL olan net asgari ücretin hesaplanmasında dikkate alınmış durumdadır. Buna karşın harcamalara bağlı olarak gerçekleşen indirimler asgari ücretlinin yıllık net gelirlerini artırıcı bir etkiye sahiptir.

4.3. Asgari Ücretin Mali Yükünün Azaltılmasına İlişkin Öneriler

Türk asgari ücret uygulamasının en önemli sorunlarının başında, asgari ücret üzerindeki mali

yükler gelmektedir. Mevcut uygulamada (2019 yılı için) işveren, asgari ücretli bir işçi için aylık 3.006,12-TL'lik bir maliyete katlanırken, bunun ancak 2.020,90-TL'si işçiye doğrudan bir gelir olabilmektedir. Bu nedenle asgari ücretin vergi dışı bırakılması ve asgari ücret üzerinden yapılan diğer kesintilerin azaltılması başlıca tartışma konularıdır.

4.4.Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması

İşçilerin ve ailelerinin zorunlu ihtiyaçlarının insan yaşam standartlarına yaraşır bir şekilde karşılanması amacıyla belirlenen ücretin vergi dışı bırakılması kadar sosyal içerikli bir politika olamaz. Vergilemede “en az geçim indirimi” sistemi ile maddi imkânları ancak varlığını sürdürmeye yetecek olan kimselerin vergi ödeme güçlerinin bulunmadığı, bu nedenle de bu miktarın vergi dışı bırakılması gerektiği belirtilir. Hemen her dönemde, siyasi otoritelerce dile getirilmesine karşın, ülkemizdeki vergi uygulamasında asgari ücretin vergiye tabi olmayan oranı (özel indirim) çok düşüktür. Kuşkusuz bunun en önemli nedeni, siyasi iradenin bu konudaki yetersizliğinden çok, mali endişelerdir. Çünkü kamu otoritelerinde asgari ücretin vergi dışı kalması halinde büyük vergi kayıplarının olacağı beklentisi bulunmaktadır.

4.5.Asgari Ücretten Yapılan Kesintilerin Azaltılması

Asgari ücretin mali boyutuna ilişkin bir diğer sorun asgari ücretten yapılan vergi dışı kesintilerin yüksekliğidir. Asgari ücret üzerinden yapılan vergi, sigorta, fon gibi kesintiler işçinin net ücretini azaltırken, işverenlerin maliyetlerini arttırmakta ve kayıt dışı istihdam uygulamalarının yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Hemen hemen bütün kesimlerde, kayıt dışı ekonomi olgusunun nedeni formel (kayıt içi) sektörlerdeki istihdam maliyetlerinin. Kanaatimizce asgari ücretler ile kayıt dışı istihdam ilişkisinin niteliği asgari ücretin yüksek olmasından çok kesintilerin fazlalığıdır. Uygulamada, işverenler ile işçiler arasında kayıt dışı pazarlığı yapılmakta; ücretlerine bir miktar zam alma ya da işe alınma karşılığında sigorta ve şikâyet haklarından vazgeçmeleri söz konusu olabilmektedir. Denetim mekanizmalarının yetersizliği de bu süreci teşvik eden diğer bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Kesintilerle ilgili olarak, asgari ücretlinin işverene maliyetini arttıran ve uygulamada önemli rahatsızlık kaynağı oluşturan bir diğer husus 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunun 78. Maddesi gereğince, prime esas kazançların alt sınırı ile asgari ücret oranları arasındaki farkın işverene ödetilmesidir. Bu uygulamayla işveren ödemediği bir ücret için ilave bir yüke katlanmak zorunda bırakılmaktadır. (Korkmaz, 2001:283).

İşçinin eline geçmeyen ve işveren için de bir karşılık olmaksızın yapılan bütün ödemeler her iki sosyal taraf için de hoşnutsuzluk kaynağı oluşturmaktadır. Bu ve buna benzer uygulamalar, işverenlerin kayıt dışı istihdam şekillerini tercih ederek ya da daha fazla ücret ödemelerine karşın resmi kayıtlara asgari ücret üzerinden işlem yaparak, katlanmak zorunda oldukları yükümlülüklerden kaçınmanın yollarını aramaktadırlar. Bu sorunların önüne geçmek için işçilik brüt ücretleri ile net ücretleri arasındaki makasın daraltılması gerekmektedir (Korkmaz, 2001:283).

Ayrıca işçilik maliyetlerini arttıran SSK pirim tabanı ile asgari ücret arasındaki farklılık ortadan kaldırılmalıdır. Asgari Ücret Tespit Komisyonu üyeleri ortak bir temenni olarak, 506 sayılı Yasanın 78'inci maddesinde ilgili değişikliğin yapılmasını hem 1998 hem de 1999 asgari ücret tespitlerinde ortak temenniler arasında dile getirmiş olmalarına karşın bu konuda henüz somut bir adım atılmamıştır. Asgari ücretin mali boyutuna ilişkin sorunların çözülmesi için yapılan bir diğer öneri ise, bu ücretin net olarak belirlenmesidir. Böylece asgari ücret yalnızca işçinin eline geçen net bir değer olarak belirlenecek, vergi ve benzeri kesintiler için gösterge olmayacak, daha da önemlisi asgari ücretin tanımında yer alan "...zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek" bir ücretin belirlenmesi mümkün olabilecektir. (Korkmaz, 2001:283).

SONUÇ

Kanunlarımız da yer alan “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.” Anayasamızın 73. Maddesi; hükmüne rağmen, Türkiye ekonomisinin büyümesi ile orantılı olarak, çalışanların ücretlerinin artmaması önemli bir sorundur.

Ekonomik durumun dışında enflasyona göre artışı sağlanan ücretlerin, temel ihtiyaçlar ve yapılan harcamalarda vergi olarak geri alınmaktadır. Özellikle temel ihtiyaçlarda eklenen vergiler yıl içerisinde %15 ile başlayıp ara ara yapılan zamlarla %45 ‘lere kadar çıkmaktadır. Öyle ki bu makalenin içeriğinde de belirttiğim gibi asgari ücretlinin maaşı henüz eline geçmeden, düşebilmesindeki vergi yükünü göz ardı etmeden ne kadar ağır kesintilere uğradığını görmek mümkündür.

Her ne kadar Asgari ücretliler üzerinde ki vergi yükünün ağırlığının bilincinde olup, sendikaların bu konu ile ilgili sürekli çözüm önerileri sunmasının yanı sıra, durumun aciliyetini ve önemini devletin değerlendirerek daha kalıcı ve akılcı çözümleri gözden geçirmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Demir, İ. C. (2013). Türkiye’de Vergi Yüğü (Objektif ve Subjektif Yönleriyle), DORA yayınları, ss.18.
- Demirtaş Aydoğan, S. (2017). “Türkiye’de ve Seçilmiş OECD Ülkelerinde Vergilemede Adaleti Sağlamaya Yönelik Uygulamaların Değerlendirilmesi, ” Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, ss.37.
- Dökmen, G. ve Tekbaş. A. (2017). “Türkiye’de Vergi Yükünün Bölgesel Dağılımı, ” Maliye Dergisi, Sayı 153, ss.197-199.
- Erişim: http://ideastudies.com/Makaleler/971281969_4_4-9_ID130.%20Ko%C3%A7&Yand%C4%B1k_400-413.pdf
- Erişim: <https://vergidosyasi.com/2018/07/02/vergi-yuku-nedir-vergi-yuku-kavramlari/>
- Gök. M. ve Yalçın N. Z. (Ocak 2015).“Türkiye’de Asgari Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükünün Diğer Yükümlü Grupları ile Karşılaştırılması, ”Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, ss.236-237.
- GRS; Erişim:<http://www.grs.com.tr/tr/medya/g%C3%B6ksel-r-saydam-yaz%C4%B1lar%C4%B1/1287-vergi-y%C3%BCK%C3%BCn%C3%BCn-ekonomik-etkileri.html>
- İnternet; Aykın, H. (02.07.2018). Vergi Yüğü Nedir? Vergi Yüğü Kavramlar.
- İnternet; Saydam, G.R. [Vergi Yükünün Ekonomik Etkileri](#), Yayınlanma: Pazartesi, 05 Aralık 2016.
- Kılıçaslan, H. ve Yavan, S. (2017). “Türkiye’de Vergi Yükünün Değerlendirilmesi; OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması,” Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, ss.36- 41-42.
- Korkmaz, A. (2001). Türkiye’de Asgari Ücretin Mali Yönü, Cumhuriyet Üniversitesi, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, ss.275- 276- 282-283.
- Rakıcı, C. (2011). Karadeniz Teknik Üniversitesi, VURAL, T. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Ekonomi Bilimleri Dergisi Cilt 3, No 2, ss.58- 59- 60- 62.
- Sarı, M.A. (2010). Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması, ss.72- 78
- Şenyüz, D. (2001). Türk Vergi Sistemi (Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergisi), Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Öğretim Üyesi, Ezgi Kitabevi Yayınları, ss.125-126-127.
- T.C. Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, Erişim: https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/2017_ucretgeliri.pdf
- Uygun, E. ve Kasa, H. (2017). International Journal of Academic Value Studies , “Vergi Yüğü Kavramı: Türkiye ve Diğer OECD Ülkelerinin Karşılaştırılması, ” (1945-2014 Yılları), Vol:3.